

สุนทรียศาสตร์ทางดนตรีและศิลปะการแสดง: อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมกับการสร้างเสริม
สุขภาวะทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม*

AESTHETICS OF MUSIC AND PERFORMING ARTS: MULTICULTURAL IDENTITY AND
SOCIAL WELL-BEING OF ETHNIC GROUP IN NAKHON PHANOM PROVINCE

พีระพงษ์ ธีระเผ่าพงษ์*, ปณชญา ศิวานิพัทธ์

Peerapong Teerapaowpong*, Punchaya Shivaniphat

คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยนครพนม นครพนม ประเทศไทย

Faculty of Education, Nakhon Phanom University, Nakhon Phanom, Thailand

*Corresponding author E-mail: Dr.pee1975@gmail.com

*Tel: 096-682-6636

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) รากฐานและบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม 2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์กับความสุขและวิถีการดำรงชีวิต และ 3) เสนอแนวทางในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมอย่างยั่งยืน การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 6 คน ซึ่งคัดเลือกด้วยวิธีการเลือกแบบเจาะจง ประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายและวิชาการ 2 คน ปรมาจารย์ชาวบ้านและครูภูมิปัญญา 2 คน และคนในชุมชน 2 คน ร่วมกับการสังเกตการณ์เชิงสุนทรียะในพื้นที่ศึกษา วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้าและการวิเคราะห์เนื้อหา ผลการวิจัยพบว่า สุนทรียศาสตร์ท้องถิ่นของนครพนมมีรากฐานมาจาก “ธรรมชาติ 5 ประการ” (ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ป่าไม้ และภูเขา) และระบบนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขง ซึ่งหล่อหลอมอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 9 กลุ่ม ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน อาทิ แสกเต็นสาก โส้ทั้งบั้ง และการฟ้อนผู้ไท ได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่สำคัญสำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ในการแสดงออก แลกเปลี่ยน และธำรงอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมร่วมกัน กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์เหล่านี้มีบทบาทสำคัญในการเป็นกลไกสร้างเสริมสุขภาวะแบบองค์รวม 6 มิติ ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา ซึ่งไม่เพียงแต่ช่วยกระตุ้นอารมณ์เชิงบวก แต่ยังเสริมสร้างความสามัคคี ความไว้วางใจ และความเข้มแข็งของทุนทางสังคม สำหรับแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องยึด “หลักความถูกต้อง 3 ประการ” คือ ถูกต้องตามหลักศาสนา จารีตประเพณี และกฎหมาย โดยบูรณาการการอนุรักษ์รากเหง้าดั้งเดิมเข้ากับเทคโนโลยีและเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในท้องถิ่นอย่างเป็นรูปธรรม

คำสำคัญ: สุนทรียศาสตร์, ดนตรีและศิลปะการแสดง, อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม, สุขภาวะทางสังคม

Abstract

This article aims to study 1) The foundations and aesthetic context of music and performing arts of ethnic groups in Nakhon Phanom province; 2) Analyze the relationship between aesthetic activities, happiness and ways of life; and 3) Propose guidelines for the conservation, revitalization, and extension of aesthetic culture to promote sustainable social well-being. This qualitative research collected data through in-depth interviews with six key informants selected using purposive sampling. These included two policy and academic experts, two local wisdom keepers/teachers, and two community members. Auxiliary observation was also conducted in the study area. Data were analyzed using triangulation and content analysis. The study findings revealed that the local aesthetics of Nakhon Phanom are rooted in the “Five Elements of Nature” (the sun, the moon, rivers, forests, and mountains) and the Mekong River cultural ecosystem, which has shaped the multicultural identities of the nine ethnic groups. Traditional music and performing arts, such as Saek Ten Sak, So Thang Bang, and Phu Thai dance, serve as significant cultural spaces for ethnic groups to express, exchange, and collectively maintain their multicultural identities. These aesthetic activities play an important role as mechanisms to promote holistic well-being in six dimensions: physical, mental, emotional, social, spiritual, and intellectual. They not only stimulate positive emotions but also strengthen unity, trust, and the resilience of social capital. Regarding sustainable development guidelines, it is essential to adhere to the “Three Principles of Righteousness”: accordance with religious principles, traditions, and law, by integrating the conservation of traditional roots with technology and the creative economy, in order to concretely enhance the quality of life of local people.

Keywords: Aesthetics, Music and Performing Arts, Multicultural Identity, Social Well-Being

บทนำ

ธรรมชาติและความเป็นปึกแผ่นเป็นปัจจัยสำคัญที่หล่อหลอมอารมณ์ ความรู้สึก และจิตใจของมนุษย์ให้เกิดความอ่อนโยน ความสมดุล และความสุขในการดำรงชีวิต ศิลปะในฐานะผลผลิตทางวัฒนธรรมของมนุษย์จึงมิได้เป็นเพียงสิ่งสร้างสรรค์เพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากแต่เป็นการสะท้อนความคิด อุดมคติ โลกทัศน์ และจิตวิญญาณของมนุษย์ในแต่ละสังคม ผ่านรูปแบบที่หลากหลาย เช่น วรรณศิลป์ บทกวี ดนตรี ศิลปะการแสดง ศาสนา และพิธีกรรม ซึ่งล้วนมีคุณค่าทางสุนทรียภาพที่แตกต่างกันไปตามบริบททางวัฒนธรรม (สุชาติ สุทธิ, 2543) การรับรู้และการตอบสนองต่อความงามดังกล่าวก่อให้เกิดสิ่งที่เรียกว่า “สุนทรียภาพ” หรือ “สุนทรียศาสตร์” ซึ่งเป็นสาขาหนึ่งของปรัชญาที่ว่าด้วยการพิจารณาความงาม ความรู้สึกซาบซึ้ง และประสบการณ์ทางอารมณ์ของมนุษย์ ทั้งนี้ สุนทรียศาสตร์มีรากฐานมาจากปรัชญากรีกที่มุ่งแสวงหาความจริง ความดี และความงาม โดยความจริงได้พัฒนามาสู่ศาสตร์ทางวิทยาศาสตร์ ความดีสัมพันธ์กับจริยศาสตร์ และความงามสัมพันธ์กับสุนทรียศาสตร์ (วิรุณ ตั้งเจริญ, 2552)

ในมิติของการดำรงชีวิต สุนทรียภาพมิได้เป็นเพียงประสบการณ์ส่วนบุคคล หากยังมีความสัมพันธ์กับการรับรู้โลกภายนอก ทั้งธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และผลงานสร้างสรรค์ทางศิลปะ ซึ่งมีอิทธิพลต่อการหล่อหลอมจิตใจและพฤติกรรมของมนุษย์ในสังคม

แม้สุนทรียภาพจะเป็นประสบการณ์เชิงนามธรรมที่เกิดขึ้นในระดับปัจเจก แต่ประสบการณ์ดังกล่าวสามารถส่งผลโดยตรงต่อคุณภาพชีวิตและความสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยในทัศนะของ Dewey, J. กล่าวว่า สุนทรียภาพเกิดจาก “ประสบการณ์” ที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม ซึ่งงานศิลปะมิได้แยกขาดจากชีวิตประจำวัน แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการดำรงชีวิต การเข้าถึงความงามผ่านงานศิลปะจึงมีพลังในการสื่ออารมณ์และคุณค่าทางจริยธรรม นำไปสู่ความประณีตทางความคิดและพฤติกรรมที่สอดคล้องกับคุณค่าทางสังคม เมื่อบุคคลเติบโตในสภาพแวดล้อมที่อุดมด้วยศิลปวัฒนธรรม ย่อมเอื้อต่อการพัฒนาประสาทรับรู้ทางสุนทรียภาพจนกลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิต (Dewey, J., 1934) สุนทรียภาพจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างเสริมความสุขและ “สุขภาวะ” ซึ่งตามนิยามของ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2006) หมายถึง ภาวะที่บุคคลมีความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม มิใช่เพียงการปราศจากโรคหรือความเจ็บป่วยเท่านั้น ดังนั้น ในบริบทของสังคมที่มีความหลากหลาย การมีปัจจัยเกื้อหนุนด้านคุณค่าทางสุนทรียะจะช่วยลดทอนความขัดแย้งและเสริมสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติและสมคูลในระยะยาว

จังหวัดนครพนมเป็นพื้นที่ที่มีบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่โดดเด่น ตั้งอยู่ริมแม่น้ำโขง และเคยเป็นศูนย์กลางของอาณาจักรศรีโคตรบูรณในอดีต ลักษณะทางภูมิศาสตร์ดังกล่าวเอื้อต่อการแลกเปลี่ยนวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ทั้งฝั่งไทยและลาว ส่งผลให้จังหวัดนครพนมมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ภาษา ความเชื่อ และศิลปวัฒนธรรม โดยเฉพาะด้านดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ซึ่งสะท้อน อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมของชุมชนในพื้นที่ได้อย่างชัดเจน นอกจากนี้ จังหวัดนครพนมยังเป็นพื้นที่ที่มีแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม ศาสนสถาน และโบราณสถานจำนวนมาก ตลอดจนมีวิถีทัศนธรรมชาติที่งดงาม จากข้อมูลของ กรมสุขภาพจิต สำนักงานสถิติแห่งชาติ และสถาบันวิจัยประชากรและสังคม มหาวิทยาลัยมหิดล (POSTTODAY, 2563) พบว่า จังหวัดนครพนมเคยได้รับการจัดอันดับให้เป็นจังหวัดที่ประชากรมีความสุขมากที่สุดในประเทศในปี พ.ศ. 2555 และ 2556 ข้อมูลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงความน่าสนใจของบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของจังหวัดนครพนมในฐานะพื้นที่ที่เอื้อต่อการสร้างเสริมความสุขและคุณภาพชีวิตของประชากร อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างความสุขดังกล่าวกับมิติของสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงในบริบทพหุวัฒนธรรมยังมีอยู่อย่างจำกัด

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษารากฐานและบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์กับความสุขและวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน ตลอดจนศึกษาแนวทางในการอนุรักษ์ พัฒนา และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน ซึ่งองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้ไม่เพียงเป็นประโยชน์ต่อการทำความเข้าใจบทบาทของศิลปวัฒนธรรมในมิติทางสังคมเท่านั้น หากยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนานโยบาย วางแผนกิจกรรมทางวัฒนธรรม และสร้างคุณค่าให้กับการดำรงชีวิตของประชาชนในจังหวัดนครพนมและสังคมไทยโดยรวมต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารากฐาน แนวคิด และบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดนครพนม
2. เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกับความสุข และวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน
3. เพื่อเสนอแนวทางในการอนุรักษ์ พิธีกรรม และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมด้านดนตรีและศิลปะการแสดง เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยภาคสนาม (Field Research) ด้วยการลงพื้นที่สัมภาษณ์และสังเกตการณ์ มีรายละเอียด ดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

ผู้วิจัยใช้วิธีเลือกตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีบทบาทสำคัญต่อศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม จำนวน 6 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้ขอความยินยอมจากผู้ให้ข้อมูลก่อนการเก็บข้อมูล และรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูลโดยใช้รหัสแทนชื่อ ดังต่อไปนี้

กลุ่มที่ 1 ผู้เชี่ยวชาญด้านนโยบายและวิชาการ ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดนครพนม และนักวิชาการทางด้านดนตรีและศิลปวัฒนธรรมในจังหวัดนครพนม จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 2 ผู้เชี่ยวชาญด้านศิลปะและการสร้างสรรค์ ได้แก่ ปราชญ์ชาวบ้านและครูภูมิปัญญาด้านดนตรีพื้นบ้านในจังหวัดนครพนม จำนวน 2 คน

กลุ่มที่ 3 ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป ได้แก่ ชาวบ้าน/คนในชุมชนต่าง ๆ เพื่อศึกษาการใช้สุนทรียศาสตร์ในระดับชุมชน จำนวน 2 คน จากชุมชนหมู่บ้านไทแสก ตำบลอาจสามารถ อำเภอเมืองนครพนม และหมู่บ้านเรณู ตำบลเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม คัดเลือกโดยวิธีการเลือกแบบเจาะจง

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) ที่ผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิแล้ว

2.2 แบบสังเกตการณ์ (Observation Form) ซึ่งผ่านการตรวจสอบคุณภาพจากผู้ทรงคุณวุฒิเพื่อใช้ในการสังเกตการณ์พฤติกรรมผู้ชมและผู้แสดงในงานประเพณีท้องถิ่น

การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือวิจัย เครื่องมือวิจัย อันได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และแบบสังเกตการณ์ (Observation Form) ผู้วิจัยได้ตรวจสอบคุณภาพ โดยนำเครื่องมือเสนอต่อผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 3 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) และพิจารณาความสอดคล้องของข้อคำถามและประเด็นการสังเกตกับวัตถุประสงค์การวิจัย โดยมีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต่ 0.67 - 1.00 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ จากนั้นนำเครื่องมือไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างเพื่อปรับปรุงความชัดเจนและความเหมาะสมของเนื้อหา ก่อนนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Study) รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร ตำรา หนังสือประวัติศาสตร์ชนเผ่าต่าง ๆ ในจังหวัดนครพนม และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

3.2 การลงพื้นที่สำรวจ (Site Survey) เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง “พื้นที่ทางกายภาพ” และ “อารมณ์ความรู้สึก” โดยแบ่งเป็น 2 กิจกรรมหลัก ดังนี้

3.2.1 การสังเกตการณ์เชิงสุนทรีย์ โดยสังเกตการณ์ความสัมพันธ์ระหว่างสถานที่และสภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อการเกิดสุนทรีย์ภาพ เช่น บรรยากาศริมโขง แสง เสียง และอุณหภูมิในขณะที่มีการแสดงดนตรีหรือศิลปะพื้นบ้าน เพื่อดูว่าสภาพแวดล้อมเหล่านี้มีส่วนช่วยส่งเสริมอารมณ์ความรู้สึกของผู้ร่วมกิจกรรมอย่างไร

3.2.2 การวิเคราะห์เชิงพื้นที่ทางสังคม เพื่อดูว่ามีการเชื่อมโยงผู้คนกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เข้าด้วยกันอย่างไร และสภาพแวดล้อมนั้นสร้างความสุข (Well-being) ให้กับผู้คนในชุมชนระดับใด

3.3 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยนัดหมายสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญตามกลุ่มที่กำหนด

4. การวิเคราะห์และตรวจสอบข้อมูล

4.1 การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ภาคสนาม โดยเริ่มจากการถอดเทปคำสัมภาษณ์แบบคำต่อคำ และตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล ก่อนดำเนินการคัดแยกข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย พร้อมจัดหมวดหมู่ข้อมูลให้เป็นกลุ่มประเด็น (Theme) ตามความสัมพันธ์ของเนื้อหา แล้วจึงตีความและสังเคราะห์ข้อมูลให้สอดคล้องกับกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของการวิจัย

4.2 การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) ผู้วิจัยตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ ปรากฏการณ์ที่นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้องในชุมชน รวมทั้งเปรียบเทียบข้อมูลจากวิธีการเก็บข้อมูลที่แตกต่างกัน ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตการณ์ภาคสนาม เพื่อยืนยันความถูกต้อง ความสอดคล้อง และความน่าเชื่อถือของข้อมูลที่ได้จากการวิจัย

4.3 การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ผู้วิจัยนำผลการวิเคราะห์ข้อมูล มาเรียบเรียงเป็นผลการวิจัยและนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาความ

ผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง สุนทรีย์ศาสตร์ทางดนตรีและศิลปะการแสดง: อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางสังคมของชาวนครพนม ปรากฏผลการวิจัย ดังนี้

1. รากฐาน แนวคิด และบริบททางสุนทรีย์ศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม

1.1 รากฐานทางสุนทรีย์ศาสตร์และอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม จังหวัดนครพนมเป็นพื้นที่ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์สูง ประกอบด้วย 9 กลุ่มชาติพันธุ์หลัก ได้แก่ ไทยอีสาน ไทยอู๋ ไทยแสก ไทยกะเลิง ไทโส้ ไทข่า ผู้ไท ไทกวน และไทตาด และอีก 2 เชื้อชาติ ได้แก่ ชาวไทยเชื้อสายเวียดนามและชาวไทยเชื้อสายจีน

ซึ่งแต่ละกลุ่มยังคงรักษาเอกลักษณ์ผ่านภาษา ประเพณี และดนตรีพื้นบ้าน จากการสัมภาษณ์ปราชญ์ชาวบ้าน (ผู้ให้ข้อมูลหลัก KI-03, 2569) กล่าวว่า สุนทรียศาสตร์ท้องถิ่นมีรากฐานสำคัญมาจาก “ธรรมชาติ 5 ประการ” ได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ป่าไม้ และภูเขา ซึ่งเป็นรากฐานที่ช่วยหล่อหลอมจิตใจของศิลปินให้มีคุณลักษณะเฉพาะ กล่าวคือ ดวงอาทิตย์สื่อถึงความซื่อสัตย์ ดวงจันทร์สื่อถึงความอ่อนน้อม นุ่มนวล แม่น้ำสื่อถึงความกตัญญู การเกื้อกูล ป่าไม้สื่อถึงความผูกพัน ความสมดุล ความอุดมสมบูรณ์ ส่วนภูเขาสื่อถึงความหนักแน่น มั่นคง อดทน และนับเป็นรากฐานสำคัญที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ศิลปะในหลายมิติ ทั้งในด้านเนื้อหา จิตวิญญาณ และหลักการดำเนินชีวิตของศิลปิน โดยธรรมชาติทั้ง 5 ดังกล่าว ได้ถูกนำมาใช้เป็นเนื้อหาหลักในบทเพลง อันแสดงให้เห็นถึงความรักในแผ่นดิน น้ำ ป่าไม้ และภูเขาของนครพนม

นอกจากนี้ ยังพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์หลักในนครพนมมีอัตลักษณ์ร่วมทางวัฒนธรรมที่สะท้อนผ่านระบบความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน อาทิ ปู่ตา พ่อปู่ หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ทำหน้าที่เป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน แม้ว่าแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์จะมีภูมิหลังทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน แต่ก็สามารถอยู่ร่วมกันภายใต้กรอบความเชื่อและพิธีกรรมร่วมได้อย่างกลมกลืน จนเกิดเป็นพหุวัฒนธรรมร่วมในระดับชุมชน ทั้งยังพบว่า ดนตรีและศิลปะการแสดงพื้นบ้านมีบทบาทสำคัญในฐานะสื่อกลางของการแสดงออกถึงความศรัทธาต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในรูปแบบของการรำถวาย การบรรเลงดนตรี และการแสดงเพื่อการบวงสรวง ซึ่งเป็นการใช้ทุนทางวัฒนธรรมและความเป็นสุนทรียะในการแสดงความกตัญญูต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ แทนการถวายทรัพย์สินหรือวัตถุสิ่งของ กล่าวได้ว่า ศิลปะการแสดงมิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการธำรงรักษาความเชื่อ สร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชุมชน และเชื่อมโยงผู้คนจากหลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ให้เกิดความรู้สึกร่วมทางวัฒนธรรม

1.2 แนวคิดและบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ในจังหวัดนครพนม ยังคงธำรงรักษาอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของตนไว้อย่างเหนียวแน่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านภาษา ประเพณี และศิลปะการแสดง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงวิถีชีวิต พิธีกรรม และระบบความเชื่อดั้งเดิม ลักษณะเด่นที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การบูรณาการดนตรีพื้นบ้าน ซึ่งใช้เครื่องดนตรีประเภท แคน กลอง ฉิ่ง และฉาบ เข้ากับการขับร้องด้วยภาษาถิ่นและการฟ้อนรำ เพื่อใช้ประกอบในงานบุญประเพณีและพิธีกรรมสำคัญของชุมชน จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนมมีแนวคิดและบริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดง ดังนี้

1.2.1 แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดง แนวคิดทางสุนทรียศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม มีรากฐานยึดโยงกับวิถีชีวิต ประเพณี และระบบความเชื่อของชุมชน ดนตรีและศิลปะการแสดง จึงมิได้ทำหน้าที่เพียงเพื่อตอบสนองความบันเทิงเพียงอย่างเดียว แต่ยังเป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อสารความเชื่อทางศาสนาและการประกอบพิธีกรรม เช่น การรำบวงสรวงบูชาองค์พระธาตุพนมของ 9 ชนเผ่าในงานประเพณีไหลเรือไฟ วันคืนออกพรรษาขึ้น 15 ค่ำ เดือน 11 ตลอดแนวริมฝั่งแม่น้ำโขง ในเขตเทศบาลเมืองนครพนม เป็นต้น สุนทรียะที่ปรากฏจึงให้คุณค่ากับองค์ประกอบทางดนตรี ทั้งจังหวะ ท่วงทำนอง และการเคลื่อนไหว ผสมกับการออกแบบลีลาท่ารำ เครื่องแต่งกาย และคำร้องในบทเพลงที่สะท้อนเอกลักษณ์ของแต่ละชนเผ่าที่ผูกพันกับการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อพื้นถิ่น เช่น คติความเชื่อเรื่ององค์พญานาค เป็นต้น

1.2.2 บริบททางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดง บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ด้านดนตรีและการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนม มีความผูกพันอย่างแนบแน่นกับระบบนิเวศลุ่มน้ำโขง ซึ่งเปรียบเสมือนหัวใจสำคัญและสายใยที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ในภูมิภาคเดียวกัน รวมถึงประเทศเพื่อนบ้านอย่างสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว บริบทดังกล่าวเป็นแรงขับเคลื่อนให้เกิด การสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงเพื่อใช้ในงานประเพณีและกิจกรรมของชุมชนอย่างหลากหลาย อาทิ ประเพณี แสกเต็นซากของกลุ่มไทแสก พิธีไล่ทั้งั้งซึ่งเป็นการรำในงานศพเพื่อส่งดวงวิญญาณผู้ล่วงลับของกลุ่มไทไล่ การฟ้อนผู้ไทและการรำศรีโคตรบูรณของชาวผู้ไท การรำไทญ้อในเทศกาลสงกรานต์ การรำตำนานพระธาตุพนม ในเทศกาลนมัสการองค์พระธาตุพนม (ซึ่งมีการนำบทสวดสวดดีทำนองสรภัญญะมาประยุกต์เข้ากับวงดนตรีมโหรี) การรำหางนกยูง ในพิธีบวงสรวงสักการะเจ้าพ่อหลักเมือง เป็นต้น ทั้งนี้ พื้นที่ทางวัฒนธรรมและการแสดงพื้นบ้าน เหล่านี้ ทำหน้าที่เป็นเวทีแลกเปลี่ยนและการแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ สุนทรียภาพในบริบทนี้ได้ทำหน้าที่ถ่ายทอด ภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น โดยมีได้มุ่งเน้นเพียงแค่สุนทรียศาสตร์เท่านั้น แต่ให้ความสำคัญกับความสมัครสมาน สามัคคีและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนอีกด้วย

2. ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกับ สุขภาวะ (Well-being)

จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนและการสังเกตการณ์เชิงพื้นที่ พบว่า สุขภาวะ (Well-being) ของประชาชน ในจังหวัดนครพนม ได้แก่ การมีคุณภาพชีวิตที่ดี ครอบคลุมไปถึงความสมดุลและความพึงพอใจในชีวิตทั้ง 6 มิติ ได้แก่ มิติทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา และด้วยบริบทของจังหวัดนครพนมที่เป็นพื้นที่ ที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และตั้งอยู่บนฐานวัฒนธรรมแห่งลุ่มน้ำโขง กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรี และศิลปะการแสดงพื้นบ้านจึงเป็นส่วนสำคัญของวิถีชีวิต ประเพณี พิธีกรรม และระบบความเชื่อ ซึ่งมีบทบาทสำคัญ ในการเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมในมิติต่าง ๆ ดังนี้

2.1 ด้านร่างกาย (Physical Well-being) จากการสังเกตการณ์กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ อันได้แก่ การฟ้อนรำของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ และการแสดงพื้นบ้านในงานบุญประเพณี ต้องอาศัยการเคลื่อนไหวร่างกาย อย่างต่อเนื่อง กิจกรรมเหล่านี้จึงเปรียบเสมือนการออกกำลังกายที่ช่วยเสริมสร้างความแข็งแรงของกล้ามเนื้อ ความยืดหยุ่น และกระตุ้นการทำงานของระบบไหลเวียนโลหิต นอกจากนี้ การฝึกฝนท่ารำและการกำหนดลมหายใจ อย่างถูกต้อง ยังช่วยลดความตึงเครียดของกล้ามเนื้อ บรรเทาความเมื่อยล้า และส่งเสริมให้ผู้แสดงมีสมรรถภาพ ทางกายที่แข็งแรงและมีพลานามัยที่สมบูรณ์

2.2 ด้านจิตใจ (Mental Well-being) ในสังคมพหุวัฒนธรรม ดนตรีและการแสดงพื้นบ้านนอกจาก ทำหน้าที่ให้ความบันเทิงแล้ว ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างความผ่อนคลายและลดความวิตกกังวล เสี่ยงดนตรี และการเข้าร่วมกิจกรรม เช่น การขับร้องเพลงพื้นบ้านช่วยสร้างบรรยากาศความรื่นเริง ทำให้ผู้แสดงและผู้ชมเกิด ความสุข นอกจากนี้ การได้แสดงออกถึงศิลปวัฒนธรรมของตนยังช่วยสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ รวมถึงสร้างความสัมพันธ์และความผูกพันทางสังคม ซึ่งส่งผลเชิงบวกต่อสุขภาพจิตและความรู้สึกมีคุณค่าในตนเอง (Self-esteem)

2.3 ด้านอารมณ์ (Emotional Well-being) ดนตรีและการแสดงพื้นบ้านทำหน้าที่เป็นสื่อกลางในการสะท้อนความรู้สึกนึกคิดและสภาวะทางอารมณ์ของคนในสังคม การแสดงออกผ่านท่วงทำนอง การขับร้องและลีลาท่าร่า เป็นพื้นที่ที่เปิดโอกาสให้บุคคลได้ถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก ไม่ว่าจะเป็นความสุข ความรัก หรือความผูกพันต่อบ้านเกิด ซึ่งช่วยลดความตึงเครียด ก่อให้เกิดอารมณ์เชิงบวก และช่วยรักษาสมดุลทางอารมณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2.4 ด้านสังคม (Social Well-being) กิจกรรมทางศิลปวัฒนธรรมเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงและสร้างความเข้มแข็งให้กับทุนทางสังคม (Social Capital) การรวมกลุ่มเพื่อฝึกซ้อมดนตรีหรือจัดการแสดงในงานประเพณี เปิดโอกาสให้สมาชิกในชุมชนได้ปฏิสัมพันธ์ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมมือกัน ก่อให้เกิดความสามัคคี ความไว้วางใจ และความเอื้ออาทรต่อกัน อีกทั้งยังเป็นพื้นที่ในการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้เกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเสริมสร้างความผูกพันในระดับชุมชน

2.5 ด้านจิตวิญญาณ (Spiritual Well-being) กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงเป็นส่วนสำคัญของวัฒนธรรมและวิถีชีวิตของชาวนครพนม ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และมีรากฐานความเชื่อทางศาสนาและประเพณีที่เข้มแข็ง ดนตรีและศิลปะการแสดงจึงมีบทบาทในการเสริมสร้างความสุขด้านจิตวิญญาณของคนในชุมชน เกิดการเชื่อมโยงกับศาสนาและความศรัทธา ดนตรีและศิลปะการแสดงมักปรากฏในกิจกรรมทางศาสนา เช่น งานบุญ งานประเพณี หรือพิธีกรรมทางศาสนา ซึ่งช่วยสร้างบรรยากาศแห่งความศรัทธา ความสงบ และความเลื่อมใสในหลักธรรมคำสอน สะท้อนความเชื่อและคุณค่าทางจิตใจของชุมชน โดยการแสดงพื้นบ้านและบทเพลงพื้นเมืองของชาวนครพนมมักสะท้อนความเชื่อเกี่ยวกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บรรพบุรุษ และธรรมชาติ ทำให้ผู้คนตระหนักถึงคุณค่าทางจิตใจและความหมายของการดำรงชีวิต และช่วยสืบทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมและจิตวิญญาณ ความเชื่อ ของชุมชนจากรุ่นสู่รุ่น ทำให้คนในชุมชนยังคงรักษา อัตลักษณ์และรากเหง้าทางวัฒนธรรมไว้

2.6 ด้านปัญญา (Intellectual Well-being) การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ของคนในชุมชนเป็นการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ทั้งการเรียนรู้ดนตรีพื้นบ้าน การจดจำท่วงทำนองและการฝึกฝนท่าร่า ล้วนเป็นการพัฒนาทักษะด้านความจำ กระบวนการคิด และความเข้าใจในศิลปะด้านดนตรีและการแสดง นอกจากนี้ การสร้างสรรค์บทเพลงหรือการออกแบบการแสดงยังเป็นการกระตุ้นจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ ทำให้เยาวชนและคนในชุมชนเกิดความรู้ความเข้าใจในประวัติศาสตร์และซึมซับภูมิปัญญาท้องถิ่นนำไปสู่การเคารพในความหลากหลายทางวัฒนธรรมและขยายมุมมองทางปัญญาให้กว้างขวางขึ้น

3. ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน

ความสัมพันธ์ระหว่างกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ด้านดนตรีและศิลปะการแสดงกับวิถีการดำรงชีวิตของชุมชน เป็นการบูรณาการระหว่างศิลปวัฒนธรรมกับพลวัตทางสังคม โดยดนตรีและศิลปะการแสดงถือเป็นภาพสะท้อนทางวัฒนธรรมที่ผูกพันกับวิถีชีวิตอย่างแยกไม่ออก กิจกรรมเหล่านี้มักปรากฏในบริบทของประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อ และค่านิยมผ่านกระบวนการทางสังคม ส่งผลให้คนในชุมชนเกิดการมีส่วนร่วม การแสดงออกซึ่งอัตลักษณ์ร่วม และการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างสมาชิกในชุมชน นอกจากนี้ ดนตรีและศิลปะการแสดง

ยังทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น องค์ความรู้ และมรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น อันเป็นปัจจัยหลักในการธำรงรักษาเอกลักษณ์และความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมของชุมชน

ในบริบทของจังหวัดนครพนม ดนตรีและศิลปะการแสดงได้ฝังรากลึกอยู่ในวิถีชีวิตประจำวันของประชาชน อาทิ การขับร้องเพลงพื้นบ้าน การฟ้อนรำ และการบรรเลงดนตรีพื้นเมือง กิจกรรมเหล่านี้นอกจากจะช่วยสร้างความผ่อนคลาย ทำให้เกิดความสนุกสนานรื่นเริงแล้ว ยังเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างสัมพันธภาพทางสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในงานประเพณีสำคัญ เช่น งานบุญตามจารีต “ฮิตสิบสอง” ประเพณีท้องถิ่น หรือเทศกาลของกลุ่มชาติพันธุ์ ซึ่งมักบูรณาการศิลปะการแสดงพื้นบ้านเข้าเป็นส่วนหนึ่งของงานเสมอ เพื่อสร้างเสริมความสามัคคี และเป็นช่องทางในการสืบสานวัฒนธรรม นอกจากนี้ ในมิติของพิธีกรรมทางศาสนาและความเชื่อ ดนตรีและศิลปะการแสดงมีบทบาทสำคัญในการสร้างสภาวะแวดล้อมที่เอื้อต่อความศรัทธาและความสงบทางจิตใจ ในพิธีกรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ การแสดงต่าง ๆ มักมีนัยเชิงสัญลักษณ์ที่สื่อถึงความอุดมสมบูรณ์ ความเป็นสิริมงคล และการแสดงความเคารพต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์และบรรพบุรุษ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อการสร้างความมั่นคงทางจิตใจให้แก่คนในชุมชน

กิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ยังทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการสะท้อนและหล่อหลอมค่านิยมของชุมชน ในจังหวัดนครพนม ซึ่งมีความหลากหลายทางชาติพันธุ์และตั้งอยู่บนฐานรากทางวัฒนธรรมลุ่มน้ำโขงที่เข้มแข็ง ดนตรีและศิลปะการแสดงจึงเป็นสื่อกลางในการปลูกฝังค่านิยมเชิงบวก เช่น ความสามัคคี การหวงแหนในศิลปวัฒนธรรม ความกตัญญูและความเคารพผู้ใหญ่ ตลอดจนการมีวิถีชีวิตที่เรียบง่าย กระบวนการมีส่วนร่วมในการจัดงานประเพณี และการถ่ายทอดองค์ความรู้จากปราชญ์ชาวบ้านสู่คนรุ่นหลัง ไม่เพียงแต่สร้างเครือข่ายความร่วมมือทางสังคม แต่ยังก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรม ซึ่งท้ายที่สุดจะนำไปสู่การเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

4. แนวทางในการอนุรักษ์ พื้นฟู และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมด้านดนตรีและศิลปะการแสดง เพื่อเสริมสร้างสุขภาวะทางสังคมและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญในด้านต่าง ๆ ได้เสนอแนะแนวทางสามารถสรุปได้ ดังนี้

4.1 การอนุรักษ์ พื้นฟู และต่อยอด ควรยึดหลักความถูกต้อง 3 ประการ ซึ่งถือเป็นหลักเกณฑ์สำคัญ ที่นักวิชาการด้านดนตรีและศิลปะการแสดง (ผู้ให้ข้อมูลหลัก KI-02, 2569) ของจังหวัดนครพนม ใช้เป็นบรรทัดฐานในการอนุรักษ์ พื้นฟู หรือปรับปรุงวัฒนธรรมท้องถิ่น เพื่อให้การสืบสานนั้นยังคงคุณค่าดั้งเดิมและไม่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในสังคม ดังนี้

4.1.1 ถูกต้องตามหลักศาสนา การสร้างสรรค์หรืออนุรักษ์งานศิลปวัฒนธรรมต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานของศีลธรรมและธรรมะ ศิลปะการแสดงและดนตรีทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสื่อสารความเชื่อทางศาสนา และสร้างบรรยากาศแห่งความศรัทธาและความสงบทางจิตใจ การยึดหลักศาสนาจะช่วยให้วัฒนธรรมนั้นนำไปสู่การสร้างสุขภาวะทางจิตวิญญาณ ทำให้ผู้คนตระหนักถึงความหมายของการดำรงชีวิตอย่างมีจริยธรรม

4.1.2 ถูกต้องตามจารีตประเพณี หมายถึง การรักษาแนวทางและระเบียบปฏิบัติที่สืบทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น “ฮิตสิบสอง” หรือพิธีกรรมบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำชุมชน การอนุรักษ์ในมิตินี้มุ่งเน้นการรักษา “จิตวิญญาณและรากเหง้า” ของตนเองไว้ แม้จะมีการปรับตัวตามยุคสมัยแต่ต้องไม่ทิ้งอัตลักษณ์ดั้งเดิม นอกจากนี้ ยังรวมถึงการรักษาค่านิยมเรื่องความกตัญญูและการเคารพครูบาอาจารย์ผู้ถ่ายทอดภูมิปัญญาด้วย

4.1.3 ถูกต้องตามกฎหมาย ในการสืบสานหรือสร้างสรรค์วัฒนธรรมใหม่ เช่น การสร้างอาคารหรือพื้นที่สาธารณะทางวัฒนธรรม จะต้องไม่ละเมิดกฎเกณฑ์หรือข้อบังคับของสังคมในปัจจุบัน แม้กฎหมายจะเปลี่ยนไปตามกาลเวลา แต่การขับเคลื่อนทางวัฒนธรรมต้องดำเนินไปอย่างสอดคล้องกับระเบียบสังคม เพื่อให้เกิดความกลมกลืนและยั่งยืน

4.2 การอนุรักษ์ ควรมุ่งเน้นการสงวนรักษาและปกป้องอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ตลอดจนทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นของจังหวัดนครพนมให้อยู่และรอดพ้นจากภาวะเสื่อมถอย แนวทางปฏิบัติที่สำคัญได้แก่ การจัดทำระบบฐานข้อมูลทางวัฒนธรรม เพื่อบันทึกและจัดเก็บองค์ความรู้ด้านดนตรีพื้นบ้าน เช่น หมอลำโปงลาง แคน และนาฏศิลป์พื้นเมืองอย่างเป็นระบบ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาระหว่างวัย ผ่านการจัดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ในสถานศึกษาหรือศูนย์วัฒนธรรม โดยมีกลไกสำคัญ คือ การจัดตั้งศูนย์การเรียนรู้ศิลปะการแสดงท้องถิ่นหรือพิพิธภัณฑ์ดนตรีพื้นบ้าน ที่ขับเคลื่อนและบริหารจัดการโดยชุมชน (Community-based Management)

4.3 การฟื้นฟู เป็นกระบวนการฟื้นคืนพลวัตให้แก่ศิลปวัฒนธรรมพื้นถิ่นที่เสื่อมสภาพหรือเลือนหายไป ให้กลับมามีบทบาทและสร้างคุณค่าทางสังคมอีกครั้ง รูปแบบการดำเนินงานครอบคลุมถึงการรื้อฟื้นเทศกาลทางวัฒนธรรมระดับท้องถิ่น งานบุญประเพณี และเทศกาลริมฝั่งแม่น้ำโขง ตลอดจนการสนับสนุนพื้นที่สำหรับการแสดงดนตรีและนาฏศิลป์พื้นบ้าน ทั้งนี้ อาจดำเนินการในรูปแบบของการจัดประกวดศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านลุ่มน้ำโขง หรือมหกรรมช่างศิลป์ผู้ผลิตเครื่องดนตรีอีสาน เพื่อยกระดับทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ให้เป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นของจังหวัดนครพนม นอกจากนี้ ควรมีการพัฒนาพื้นที่สาธารณะเชิงวัฒนธรรม เช่น ถนนคนเดินเชิงวัฒนธรรม ลานการแสดงดนตรีพื้นบ้าน เวทีศิลปะชุมชน ถนนดนตรี เป็นต้น พร้อมทั้งบูรณาการศิลปวัฒนธรรมเข้ากับอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวผ่านการออกแบบเส้นทางท่องเที่ยวลุ่มน้ำโขง ที่เชื่อมโยงมิติทางความเชื่อ ทรัพยากรธรรมชาติ และศาสนสถานเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

4.4 การต่อยอด คือ การนำทุนทางวัฒนธรรมและองค์ความรู้ดั้งเดิมมาประยุกต์และสร้างสรรค์เป็นนวัตกรรมรูปแบบใหม่ การดำเนินงานในมิตินี้ครอบคลุมถึงการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Products) ผ่านการสร้างสรรค์ศิลปะการแสดงร่วมสมัยที่ผสมผสานกลิ่นอายดนตรีพื้นบ้าน เพื่อให้เข้าถึงกลุ่มเป้าหมายที่หลากหลาย ควบคู่ไปกับการผลิตสื่อดิจิทัล อาทิ การบันทึกเสียงเครื่องดนตรี หรือการจัดการแสดงผ่านแพลตฟอร์มออนไลน์ แนวทางดังกล่าวยังเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ที่ช่วยสร้างรายได้และอาชีพให้แก่ศิลปินพื้นบ้าน ครูสอนดนตรีพื้นเมือง และนักออกแบบเครื่องแต่งกายการแสดง โดยอาศัยการ บูรณาการความร่วมมือแบบพหุภาคีระหว่างชุมชน สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ และภาคเอกชน

4.5 การพัฒนาชุมชน เป็นผลลัพธ์เชิงประจักษ์จากการขับเคลื่อนกระบวนการข้างต้น ซึ่งมุ่งเน้นการเสริมสร้างความเข้มแข็งและยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในจังหวัดนครพนม ทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ดนตรีและศิลปะการแสดงของกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงยุทธศาสตร์ ในการสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น ส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และเป็นกลไกในการสืบสานภูมิปัญญา

ทั้งนี้ ปัจจัยแห่งความสำเร็จในการพัฒนาอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมของชุมชน การบูรณาการระหว่างระบบการศึกษาและศิลปวัฒนธรรม การประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการอนุรักษ์ และการขยายผลสู่การสร้างเครือข่ายทางวัฒนธรรมระดับอนุภูมิภาคลุ่มน้ำโขงต่อไป

อภิปรายผล

จากการศึกษาเรื่อง สุนทรียศาสตร์ทางดนตรีและศิลปะการแสดง: อัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมกับการสร้างเสริมสุขภาวะทางสังคมของชาวนครพนม สามารถอภิปรายผลในประเด็นสำคัญได้ ดังนี้

1. รากฐานทางสุนทรียศาสตร์ที่ยึดโยงกับธรรมชาติและบริบททางสังคม ผลการศึกษาที่พบว่า สุนทรียศาสตร์ท้องถิ่นของนครพนมมีรากฐานมาจาก “ธรรมชาติ 5 ประการ” (ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ป่าไม้ และภูเขา) ซึ่งทำหน้าที่หล่อหลอมจิตใจและจริยธรรมของศิลปิน สอดคล้องกับแนวคิดของ Dewey, J. ที่ว่าสุนทรียภาพเกิดจาก “ประสบการณ์” ที่มนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมและสังคม โดยมองว่าศิลปะไม่ได้แยกขาดจากชีวิตประจำวัน แต่เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการดำรงชีวิต (Dewey, J., 1934) นอกจากนี้ การที่ดนตรีและศิลปะการแสดงถูกใช้เป็นเครื่องมือเชิงสัญลักษณ์ในการสื่อสารความเชื่อ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ และการประกอบพิธีกรรม ยังสนับสนุนมุมมองทางมานุษยวิทยาของ Merriam, A. P. และทัศนะของ นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ ที่ระบุว่า ดนตรีเป็นการแสดงออกทางวัฒนธรรมประเภทหนึ่ง ที่พัฒนาขึ้นจากบริบททางสังคม ประวัติศาสตร์ และสิ่งแวดล้อมของชุมชน (Merriam, A. P., 1964); (นฤพนธ์ ดัวงวิเศษ, 2558) อย่างไรก็ตาม จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า แนวคิดเกี่ยวกับสุนทรียะในบริบทสังคมไทยโดยทั่วไปอธิบายว่า สุนทรียะมีรากฐานมาจากศิลปกรรมและหลักธรรมทางศาสนา (วิช ตาแก้ว, 2568) ขณะที่ผลการวิจัยครั้งนี้พบว่า สุนทรียศาสตร์ท้องถิ่นของจังหวัดนครพนมมีรากฐานสำคัญจากธรรมชาติ 5 ประการ ซึ่งแตกต่างจากแนวคิดที่ปรากฏในวรรณกรรมเดิม และนับเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้

2. พื้นที่ทางดนตรีและศิลปะการแสดงกับการธำรงอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรม ผลการวิจัยที่พบว่า กลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ เช่น ไทแสก ไทโส้ ผู้ไท เป็นต้น ได้ใช้การแสดงพื้นบ้าน (อาทิ แสกเต้นสาก โส้ท่งบั้ง การฟ้อนผู้ไท) เป็นเวทีแห่งการแลกเปลี่ยนและแสดงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ สอดคล้องกับแนวคิดพหุวัฒนธรรมของ Banks, J. A. กล่าวถึงความจำเป็นในการเปิดพื้นที่ให้แต่ละกลุ่มสามารถแสดงอัตลักษณ์ของตนได้อย่างมีคุณค่าเพื่อการอยู่ร่วมกัน (Banks, J. A., 2008) และสอดคล้องกับ Hall, S. ที่อธิบายว่าอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างและธำรงไว้ผ่านปฏิสัมพันธ์ทางสังคม (Hall, S., 1990) นอกจากนี้ การที่พื้นที่ทางวัฒนธรรมเหล่านี้ ทำหน้าที่ถ่ายทอดภูมิปัญญาและความผูกพันจากรุ่นสู่รุ่น ยังเป็นการยืนยันแนวคิดของ อเนก นาวิกมูล ที่กล่าวว่า ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน คือ พื้นที่ทางวัฒนธรรมที่ทำหน้าที่เป็นกระบวนการเรียนรู้และสร้างความหมายร่วมกันของคนในสังคม มากกว่าจะเป็นเพียงกิจกรรมเพื่อความบันเทิง (อเนก นาวิกมูล, 2548) เช่นเดียวกับผลการวิจัยของ Argyrioui, M. ที่กล่าวว่า ดนตรี คือ ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรมที่ไม่ใช่มีไว้เพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่เป็นสัญลักษณ์ที่บรรจุเรื่องราวความทรงจำร่วมของชุมชน และเป็นเครื่องมือในการสร้างความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคมที่มีความหลากหลาย (Argyrioui, M., 2024) อันเป็นการต่อยอดผลการวิจัยในครั้งนี้ว่า ดนตรีและศิลปะการแสดงมีส่วนช่วยในการธำรงอัตลักษณ์ทางพหุวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ในจังหวัดนครพนมที่มีหลากหลายแต่สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างกลมกลืน

3. การเสริมสร้างสุขภาวะแบบองค์รวมผ่านกิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า กิจกรรมทางดนตรีและศิลปะการแสดงมีบทบาทในการเสริมสร้างสุขภาวะ (Well-being) ใน 6 มิติ ได้แก่ กาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับคำนิยามของ องค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2006) ที่ระบุว่า สุขภาวะ คือ ความสมบูรณ์ทั้งทางกาย จิตใจ และสังคม โดยเฉพาะในมิติทางสังคม ที่การใช้ดนตรีและศิลปะการแสดงเป็นสื่อกลางในการรวมกลุ่ม นับเป็นกลไกสร้างทุนทางสังคม (Social Capital) ที่ก่อให้เกิดความสามัคคีและความไว้วางใจ

4. แนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืนบนหลักความถูกต้อง จากผลการวิจัย ได้ข้อสรุปว่า แนวทางอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมด้านดนตรีและศิลปะการแสดง ควรยึด “หลักความถูกต้อง 3 ประการ” (ศาสนา จารีตประเพณี และกฎหมาย) ซึ่งเป็นการจัดการสุนทรียทางวัฒนธรรมที่มุ่งเน้น “การรักษาจิตวิญญาณควบคู่ไปกับการปรับตัว” อันเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน การบูรณาการศิลปวัฒนธรรมเข้ากับเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมกลุ่มน้ำโขง จะช่วยให้ทุนทางวัฒนธรรมเหล่านี้ยังคงอยู่ ทั้งยังสามารถสร้างรายได้และยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในยุคปัจจุบันได้

องค์ความรู้ใหม่

งานวิจัยนี้ได้สร้างชุดความรู้ใหม่ที่เชื่อมโยงมิติด้านสุนทรียศาสตร์เข้ากับสุขภาวะทางสังคมในบริบทพหุวัฒนธรรม โดยมีประเด็นสำคัญ ดังนี้

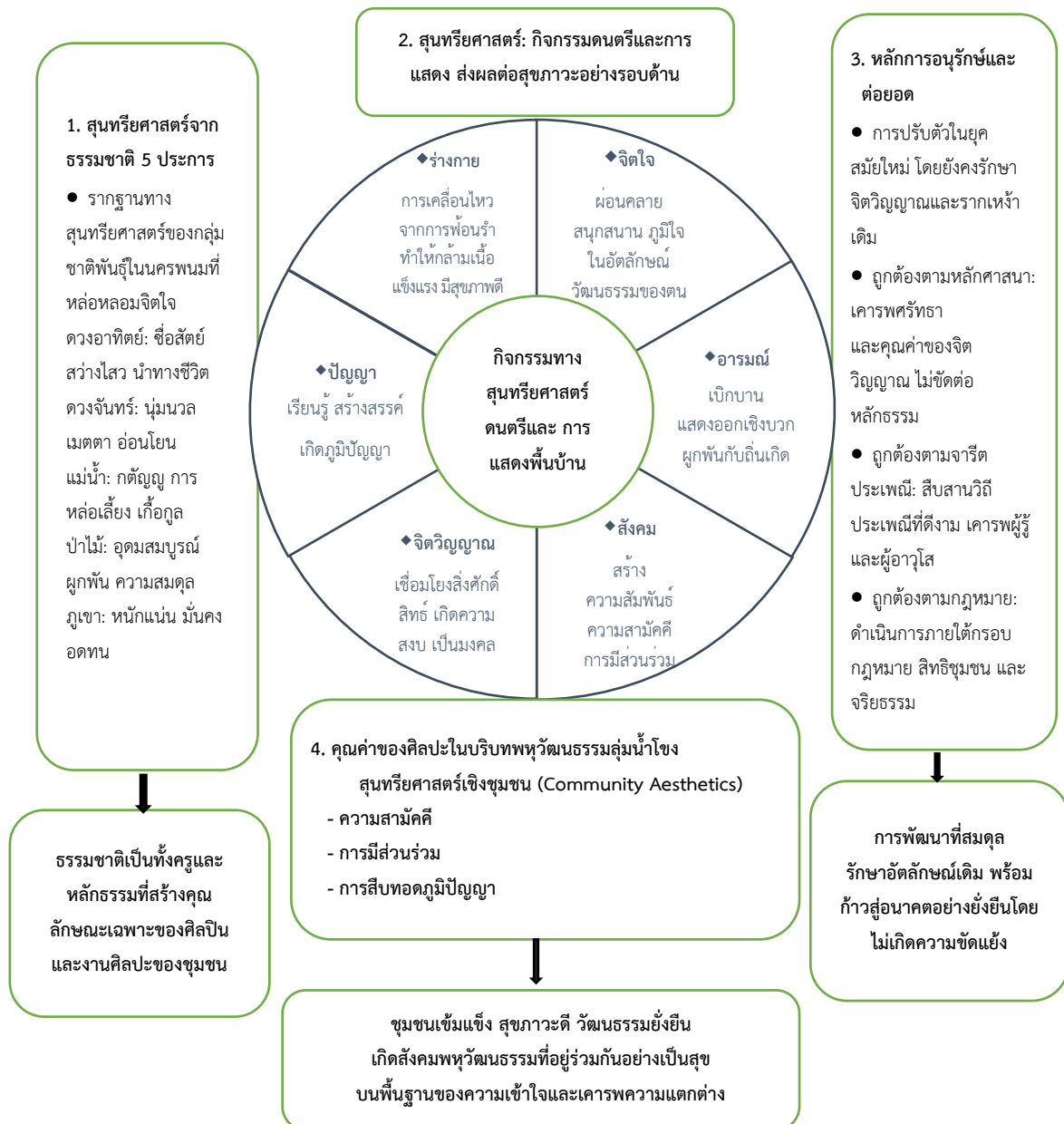
1. งานวิจัยนี้ค้นพบว่า สุนทรียศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ในนครพนมมีรากฐานมาจาก ธรรมชาติ 5 ประการ อันได้แก่ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ แม่น้ำ ป่าไม้ และภูเขา ซึ่งไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงแหล่งข้อมูลพื้นฐานในการสร้างสรรค์ศิลปะเท่านั้น แต่ยังเป็นหลักธรรมที่หล่อหลอมจิตใจศิลปินให้มีคุณลักษณะเฉพาะ เช่น ความซื่อสัตย์ ความนุ่มนวล ความกตัญญู ความหนักแน่น เป็นต้น

2. งานวิจัยนี้มีการวิเคราะห์อย่างเป็นระบบว่ากิจกรรมทางสุนทรียศาสตร์ ซึ่งได้แก่ ดนตรีและการแสดง ส่งผลต่อสุขภาวะ (Well-being) ของคนในชุมชนในทุกมิติ ซึ่งได้แก่ ร่างกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา ถือเป็นการขยายขอบเขตความเข้าใจจากเดิมที่มักมองว่าศิลปะเป็นเพียงความบันเทิงเท่านั้น

3. เกิดองค์ความรู้ด้านการอนุรักษ์และต่อยอดที่ยึดถือหลัก “ถูกต้องตามหลักศาสนา ถูกต้องตามจารีตประเพณี และถูกต้องตามกฎหมาย” เพื่อให้การปรับตัวของวัฒนธรรมในยุคสมัยใหม่ยังคงรักษาจิตวิญญาณและรากเหง้าดั้งเดิมไว้ได้โดยไม่เกิดความขัดแย้ง

4. งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าคุณค่าของศิลปะในบริบทพหุวัฒนธรรมกลุ่มน้ำโขงไม่ได้อยู่ที่รูปแบบของงานศิลปะเพียงอย่างเดียว แต่ยังรวมไปถึงความสามัคคีสามัคคี การมีส่วนร่วม และการสืบทอดภูมิปัญญาของชุมชนด้วย ซึ่งถือเป็นสุนทรียศาสตร์เชิงชุมชน (Community Aesthetics) ที่สำคัญ

จากข้อความข้างต้น สามารถสร้างเป็นแผนภาพองค์ความรู้ใหม่ ได้ดังนี้

ภาพที่ 1 ภาพแสดงการเชื่อมโยงมิติด้านสุนทรียศาสตร์กับสุขภาวะทางสังคมในบริบทพหุวัฒนธรรม

สรุปและข้อเสนอแนะ

จังหวัดนครพนมเป็นดินแดนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ซึ่งมีรากฐานความงามผูกพันกับธรรมชาติและจิตวิญญาณอย่างลึกซึ้ง ศิลปะการแสดงและดนตรีพื้นบ้านไม่ได้มีไว้เพื่อความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องมือสื่อสารความเชื่อและพิธีกรรมที่เชื่อมโยงผู้คนเข้ากับบรรพบุรุษและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลุ่มน้ำโขง จากการศึกษาครั้งนี้พบว่า สุนทรียศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์ทั้ง 9 กลุ่มในจังหวัดนครพนมมีรากฐานสำคัญมาจาก “ธรรมชาติ 5 ประการ” ที่หล่อหลอมจิตใจผู้คนและสร้างอัตลักษณ์พหุวัฒนธรรมอันเข้มแข็งของชุมชน โดยดนตรีและศิลปะการแสดงทำหน้าที่เป็นสื่อกลางที่บูรณาการวิถีชีวิต ความเชื่อ และพิธีกรรมเข้าด้วยกันอย่างกลมกลืน ซึ่งไม่เพียงแต่จะช่วยส่งเสริมสุขภาวะของคนในชุมชนในมิติต่าง ๆ อันได้แก่ มิติทางกาย จิตใจ อารมณ์ สังคม จิตวิญญาณ และปัญญา

แต่ยังเป็นกลไกสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมเพื่อปลูกฝังความกตัญญูและความสามัคคีภายใต้วิสัยทัศน์วัฒนธรรม
 กลุ่มน้ำโขงอีกด้วย ทั้งนี้ การอนุรักษ์และต่อยอดสุนทรียวัฒนธรรมในปัจจุบันควรยึดหลักการรักษาคติวิญญานควบคู่
 ไปกับการปรับตัว โดยต้องสอดคล้องกับหลักศาสนา จารีตประเพณี และกฎหมาย เพื่อสร้างคุณค่าที่ยั่งยืนและเชื่อมโยง
 ภูมิปัญญาจากอดีตสู่ปัจจุบันได้อย่างสมบูรณ์ อย่างไรก็ตาม สามารถสรุปข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยครั้งนี้
 ไปใช้ประโยชน์ได้ คือ อาจนำไปต่อยอดพัฒนานวัตกรรมและเศรษฐกิจสร้างสรรค์จากทุนทางวัฒนธรรม โดยการนำ
 องค์ความรู้ “ธรรมชาติ 5 ประการ” หรืออัตลักษณ์ชาติพันธุ์มาประยุกต์สู่ผลิตภัณฑ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Products)
 หรือสื่อดิจิทัล (Digital Media) เพื่อสร้างรายได้และอาชีพที่ยั่งยืน และข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป
 มี 2 ประเด็น ได้แก่ 1) ศึกษาเชิงลึกเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างสุนทรียศาสตร์กับดัชนีความสุข เพื่อหาความเชื่อมโยง
 ที่ชัดเจนยิ่งขึ้น และ 2) ศึกษาผลกระทบของการสร้างพื้นที่ เช่น ถนนคนเดินเชิงวัฒนธรรม หรือลานแสดงดนตรีพื้นบ้าน
 ว่าส่งผลต่อสุขภาวะของคนในชุมชนและเศรษฐกิจท้องถิ่นอย่างไรเป็นรูปธรรมอย่างไร

เอกสารอ้างอิง

- นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ. (2558). คำศัพท์ทางมานุษยวิทยา: Anthropology of Music. เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2569
 จาก <https://anthropology-concepts.sac.or.th/glossary/11>
- ผู้ให้ข้อมูลหลัก KI-02. (20 มี.ค. 2569). รากฐานทางสุนทรียศาสตร์ของจังหวัดนครพนม. (พีระพงษ์ ชีระเผ่าพงษ์,
 ผู้สัมภาษณ์)
- ผู้ให้ข้อมูลหลัก KI-03. (25 มี.ค. 2569). แนวทางในการอนุรักษ์ พื้นฟู และต่อยอดวัฒนธรรมด้านดนตรีและ
 ศิลปะการแสดงจังหวัดนครพนม. (พีระพงษ์ ชีระเผ่าพงษ์, ผู้สัมภาษณ์)
- วิช ตาแก้ว. (2568). สุนทรียศาสตร์: การสังเคราะห์ทางวัฒนธรรมบนฐานปรัชญาไทย เพื่อการเสริมสร้าง Self-
 Aesthetics ของคนรุ่นใหม่. เรียกใช้เมื่อ 10 เมษายน 2569 จาก <https://philosophysunandha.com/2025/10/22/aesthetics-cultural-synthesis-of-thai-philosophy-to-self-aesthetics/>
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2552). สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร: สันติศิริการพิมพ์.
- สุชาติ สุทธิ. (2543). สุนทรียภาพของชีวิต: คู่มือการสอน. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: โครงการจัดตั้งคณะ
 ศิลปกรรมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต วิทยาเขตสุพรรณบุรี.
- อนก นาวิกมูล. (2548). ศิลปะการแสดงพื้นบ้านไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เมืองโบราณ.
- Argyrioui, M. (2024). Musica literacy as multimodal and multicultural practice: reimagining education,
 identity, and social inclusion in a globalised context. *European Journal of Social Sciences*
Studies, 10(6), 68-101. <https://doi.org/10.46827/ejsss.v10i6.1927>.
- Banks, J. A. (2008). *An introduction to multicultural education*. (4th ed.). Boston: Pearson Education.
- Dewey, J. (1934). *Art as experience*. New York: Perigee Books.
- Hall, S. (1990). Cultural identity and diaspora. In Rutherford, J. (Ed.), *Identity : Community, culture, difference*. (pp. 222-237). London: Lawrence & Wishart.
- Merriam, A. P. (1964). *The anthropology of music*. Evanston: Northwestern University Press.

POSTTODAY. (2563). ชาวนครพนม มีความสุข อันดับ 1 ของประเทศ ติดกัน 2 ปีซ้อน. เรียกใช้เมื่อ 25 มกราคม 2569 จาก <https://www.posttoday.com/pr-news/613169>

World Health Organization. (2006). Constitution of the World Health Organization. Retrieved April 10, 2026, from https://www.who.int/governance/eb/who_constitution_en.pdf